

POJĘCIE (68) sb n

o jasne, e pochylone.

sg N pojęcie (13); -é (2), -(e) (11). ◇ G pojęciã (17). ◇ D pojęciu (25). ◇ A pojęci(e) (6). ◇ I pojęcim (6). ◇ L pojęciu (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

I. Rzeczownik od „pojęć” (51) :

1. *Ogarnięcie, objęcie czegoś, zawarcie w sobie* (s.v. **POJAĆ** brak odpowiedniego znaczenia) (3) : Capax Quod capit, seu continet, aut continere potest – łatwi do poieczią, szeroxy. *Calep* 161b.

a. *O okresie czasu, o granicach czasowych* (2) : Conceptaculum, Poyęcie/ Ogarnienie. Ad annum refertur. *Mącz* 35d.

pojęcie czego (1): Novenorum concepta dierum, Dziewiący dni poyęcie. *Mącz* 251b.

2. *Przyjęcie kogoś* (s.v. **POJAĆ** brak odpowiedniego znaczenia) [kogo (G)] (1) : Susceptio ordinis equestris. Poyęcie slacheckich ludzi. *Mącz* 36c.

3. *Pozbawienie wolności, zniewolenie* (1) : Captivitas – Poieczię. *Calep* 161b.

4. *Poślubienie, zawarcie małżeństwa* (6) :

a. *O mężczyźnie: ożenienie się* (5) : łama tilko żona łie nieokaże czo iełt az przy poiecziu aby łnadz nie omierznęła niźliby poięta była. *BielŻyw* 109.

pojęcie kogo (G) (4): Gdyż to łámo co thu mowią/ oprzyłtąpieniu Ezáiałzowym do prorokiniey oney/ iáko nie może być wedle litery rozumiane (Bo łie to w widzeniu á nie włáfnie w rzeczy działo/ iáko y ono Ozeáłzowe poięcie cudzołóżnice [...]) *CzechRozm* 135. Cf *Wyrażenie*.

pojęcie czyje (1): *CzechRozm* 135 cf *pojęcie kogo*.

Wyrażenie: »pojęcie żony, małżonki« (2:1): wpoyęcyu też małżonki inłłnych ludzi oczy dokłádác łye nye będye/ tylko łwoye máyác/ zółłalony [!] á vmotány iedwabnym Wenułem/ ledá yáką porwie *GliczKsiąż* Bv; *Goski* A3v; A czemuż Ian Dźiádułki Biłkup Przemyłki/ oto thu tego Gołpodarzá náłłzego/ nietylko był zákłłł prze poięcie Zony/ ále y z łiemie był go wygnáł *OrzRozm* H4v.

b. *O kobiecie: wyjście za mąż* (1) :

Wyrażenie: »pojęcie męża« (1): Náđ to źimye mułyáły nágo około rynku chodzić łámy ná łię yednę piołnkę łpiewáyac/ ktora była o nyepołłufłeńłtwye praw Ligurgułowych w poyęcyu mężá á w łtárányu płodu. *GliczKsiąż* C5; [Anná páni łwięta [...] vmyzłiłá łye złęczycz z miłym bogiem w naboźnym rozmyłłaniu/ á obcowáne łucłkie y poięcie drugiego mężá bárzo gárdzac *JanKoszŻyw* D2].

5. *Wykonanie jakiejś czynności umysłowej* (40) :

a. *Zrozumienie, poznanie, powzięcie wyobrażenia o czymś; conceptus mentis, perceptio (animi)* *Mącz*, *Cn*; *catalepsis, intelligentia* *Mącz*; *captus* *Calep*; *cogitatio, cognitio, comprehensio, informatio, intellectus, notio, sensum* *Cn* (35) : *Mącz* 40d; *KuczbKat* 5; Z czego przełłtrzeźony zówždy łię potym łtárał/ áby iáłłnie á ku poiecziu połpolitemu/ otworzyłłie á prołto náuczał. *SkarŻyw* 86; Tu iuź rozum náłł vłtáie/ iáko to iełt. Trudność poięcia P. Bogu poruczamy *SkarKaz* 485a.

pojęcie czego (19): Nad to łą też ludzie ktorzych możność dułze/ od tych máteryi ktore zmyłłem mogą być poięte iełt odładzona/ á w poiecziu odłącznych y okwicie zgromadzonych rzeczy iełt dołtatecnieyłza. *KwiatKsiąż* K2v, E3, I; *Mącz* 138a; *KuczbKat* 120; *WujJud* 167v; *BudBib* c4;

ModrzBaz 97; *Calep* 338a; *LatHar* 429; Iż cieiefne rozumienie o tym Sákrámenćie nie tylko nic nie pomaga/ ále owłzem wádzi ku poięćiu rzeczy Bozkich/ y táiefmnic niebiełkich. *WujNT* 333; *GosłCast* 47. Cf »(nie)pochozny ku poięćiu«, »snadne poięćie«.

W *połóczyeniach szeregowych* (2): á zwłáfcza tym ktorzi fię ich [*tj. pism*] vczą fą pożyteczne/ iáko ku poięćiu rozmaitych nauk/ tákże też y ku potwierdzeniu ich położenia/ y ku wóspamiętaniu zapiamietálych [!] rzeczy. *KwiatKsiqż* I; kiedy lie wczytáią á włamią ludzie wedle tego *methodum*/ obaczą nierównó/ że ták iest kłztałtowniéy/ łácniey ku poięćiu/ pámiętáníu/ y wyrozumieniu naturam *legum patriae*. *SarnStat* 550.

Wyrażenia: »łacny (*a. łatwy*) ku poięćiu, do poięćia; jest łacno ku poięćiu« = *comprehensibilis* *Calep* [*szyk* 5:1] (3:2;1): A iżeby rzecz łácnieyłśa ku poięćiu była/ á nic fye zobu łtronnye opuściłó/ ták fye nápiłáło yáko by fye dwa myędzy łobą rozmawýáli *KromRozm* I A2; *GroicPorz* C; *SkarŻyw* 86 *marg*; *Docilitas* – Społob do poięćia nauky łatwy. *Calep* 338a, 229a; *SarnStat* 550.

»(nie)pochozny, sposobny ku poięćiu [*czego*]; niesposobny do poięćia [*czego*]« (2:1;1): nielza iedno ták rozumieć o nich [*białychgłowach*]/ iż one fą łpołobnieyłze ku poięćiu náuk łubtylnych/ niźli męłzczyzni. *GórnDworz* X6; á to przeto/ iż bzyatki [!] nie fą pochozne ku poięćiu ták wielkich táiefmnic. *RejPosWstaw* [41²]v; *CzechRozm* 237; iż Zydwowie ná on czás ielzcze niełpołobni byli do poięćia ták wyłokiey táiefmnic. *WujNT* 761.

»poięćie rozumu, umyłłu; rozumem poięćie« (1:1;1): *Conceptus mentis*, *Poyęćie vmysłu*. *Mącz* 35d; *Enthymema* [...], *quod est, mente concipere, Animadvertere, Considerare, Rozumem poyęćie/ Wynáleżenie/ Rozumem olięgnienie*. *Mącz* 104a; *Calep* 161a.

»snadne, łacne (łácniejsze) poięćie« [*w tym: czego* (3)] (3:2): *CzechEp* 376; *Lecz dla łnádnieyłzego tey rzeczy poięćia przypomnię tu krociuczko co fię zá moiey pámięći ná Podłáłzu [...] złtałó*. *BudNT przedm* b7; *BudBib* c4; OSME KSIĘGI PRAWA GRANICZNEGO [...], O KAZDEY OSOBNO RZECZY RZĘDEM ARTICVLATIM KV ŁACNIEYSZEMV POIĘĆIIV WESPOŁ ZNIESIONE. *SarnStat* 455; *SkarKaz* 39a.

»trudny ku poięćiu; wysoki do poięćia« (1;1): *Ale to iest methodus remote petita, y trudna ku poięćiu: á tá iest łácnieyłza, et magis naturalis*. *SarnStat* 751; Iako nie ma być trudne piłmo ł. á w nim fą rzeczy ták trudne/ o Troycy ł. o wćieleniu Syná Bożego [...]/ o przyłzłych dzieiách łwiátá drugiego/ y o innych wyłokich do poięćia táiefmnicách? *SkarKaz* 81a.

Szeregi: »poięćie i pámiętanie« (1): Ktory to Porządek/ áby włzytká łpráwá tych kłyżek łátwieyłza ku poięćiu y ku pámiętáníu byłá/ rozdzielilem ná cztery częłći. *GroicPorz* C. [*Ponadto w połóczyeniu szeregowym 1 r.*]

»poięćie i (*a. albo*) wyrozumienie« [*szyk* 2:2] (4): *Aiełt zaiłte łprzyrodzenia w wielu młodziencykach takowa dowćipu ku wyrozumieniu á poięćiu włzyłtkich rzeczy chutkołć* *KwiatKsiqż* E3; *Fretus intelligentia vestra dissero brevius quam causa desyderat* [!], *Máyąc zá to że vam nic na wyrozumieniu áłbo poyeciú rzeczy nic nie łchodży krocey mówić nie potrzebá*. *Mącz* 138a; *BudBib* c4; *LatHar* 429. [*Ponadto w połóczyeniu szeregowym 1 r.*]

Przen [*czego*] (1) : *A gdy [kapłan] paćierz y wiáry łwiętey wyznánie/ áłbo Kredó głółem z kmotry wymowi/ [...] tedy mu trochą łliny otwiera/ obie vłzy y nozdrzá/ áby iuż ná potym záwłzdy były*

otwarte iego wŹy/ ku Źłowá BoŹego Źłuchániu: á izby teŹ wonia byŹá ku rzeczy niebieŹskich poięciu gotowa. *KarnNap* B4v.

b. *Nauczenie się czegoś, przyswojenie sobie czegoś [w tym: czego (3)] (5)* : áby zá tey náuki pilnym y częŹnym poięcim/ chrzeŹcijánie tákimi Źie Źtawáli/ kthorymby nazacnieyŹzych y náŹwiewŹzych rzeczy Źłuznie y poŹytecznie wdŹielić Źie godŹiŹo *KuczŹKat* 105.

W połączeniu szeregowym (1): [ć albo ć] y do poięcia, do czytánia, y do piánia łácné bárzo, ieno zwyczáiu trzebá. *JanNKar* E2v.

Wyrażenia: »do poięcia łácný« (1): *JanNKar* E2v *cf* *W połączeniu szeregowym*.

»niesposobny ku poięciu« (1): o tychŹe ia mowię pániech/ nie o owych/ ktorzy Źá iáko pŹonna rola/ s przyrodzenia ták bárzo nieŹpoŹobni ku poięciu dobrych obyczáiw *GórŹDworz* Kk2v.

»prętki ku poięciu« (1): *SkarŹyw* 458 *cf* »pojęcie i pamięć«.

Szeregi: »pojęcie i pamięć« (1): [*Bernardyn*] do nauki ŹpoŹobny/ y prętki ku poięciu/ y pámięci Źię ŹtáwiŹ/ y rowienniki Źwoie przechodziŹ. *SkarŹyw* 458.

»ku rozmyŹlaniu i poięciu« (1): Ten teŹ poŹt [...] bywa [...] dla powŹciágliwoŹci ciáŹa náŹego/ a dla lepŹei chwci/ a ŹprawnoŹci kv rozmyŹlaniv/ y poięciw náwki Źłowa boŹego/ chwale y trzymam. *SekŹWyzn* f2.

II. *Rozum, zdolności, inteligencja; comprehensio Calep (15)* : Docilis, Latwy ku vczeniu RoŹtropny/ Dobrego poyęcia. *Mącz* 93b; *Calep* 229a.

pojęcie czyje [w tym: pron poss (9), ai poss (5)] (14): *GórŹDworz* Hh4; *WŹtechnocnoŹ [!]* iego y BoŹtwo/ wŹędzie ieft: á z Źtrony poięcia náŹego (Bo my mniemamy/ częgo ná pewnym mieyŹcu niemáŹ/ Źeby tego nie byŹo) tedy my wyznawamy/ iŹ [...] *SkarŹyw* 125, 258; *OpuŹczám* tu dowody/ ktore vczeni doktorowie okoŹo tego kłádá: gdyŹ teŹ nie bárzo Źá wedŹug poięcia wáŹe^g *CzechEp* 148, 143; *SkarKaz* 485a. *Cf* *Wyrażenia*.

Wyrażenia: »pojęcie ludzkie« [*szyk 2:2*] (4): *Kazánie* iego byŹo wedle ludzkiego poięcia *SkarŹyw* 202; *A naprzod [Piotr uczcił swoje miejsce, tj. pozycję]* mocná y niezwyćięzoná wiárá o Pánie náŹym IeŹuŹie/ wierŹąc to o nim co byŹo barzo trudno/ á poięciu ludzkiemu niepodobno *SkarŹyw* 597; *SkarKaz* 39a. *Cf* »nad pojęcie ludzkie«.

»nad pojęcie nasze [= *ludzi*], ludzkie« (3:1): gdy wielki cud y wŹáŹnoŹć dŹiwná ciáŹá wvielbionego Páná IeŹuŹowego w tym weŹcziu przyznawáią/ nád rozum y poięcie ludzkie *SkarKaz* 204a, 204a, 209b, 243b.

Szeregi: »pojęcie i rozum« (1): Tu iuŹ rozum náŹ wŹtáie/ iáko to ieft. [...] Bog prawdŹiwy/ á my w poięciu náŹym y rozumie omyŹni. *SkarKaz* 485a.

»nad rozum i pojęcie« (2): w Sákrámenćie ieft niewidomie y nád przyrodzenie przez poŹwiewánie y odmienienie chlebá y winá w ciáŹo y krew Źwoię/ ktore on mocá BoŹká Źwoię Źpráwuie nád rozum y poięcie náŹe. *SkarKaz* 243b, 204a.

»nad smyŹy i pojęcie« (1): iŹ to wierzymy co on rzekŹ/ choć nie rozumiemy: iŹ prawdŹie y mocy iego nád ŹmyŹy y poięcie náŹe pokŹon czynim *SkarKaz* 209b.

»pojęcie i wyrozumienie« (1): *A tho* kiedy *Dworzánin* Źpráwi/ tedy dopiero wŹytko ono vgruntuia mądre Źłowá iego/ á páńŹkie poięcie/ y wyrozumienie *GórŹDworz* Hh4.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (2)* : Cataleptum praeceptum, Cic. Poyęcie. Mącz 40d, 35d.

Synonimy: **I.1.** ogarnienie; **2.** przyjęcie; **3.** zatrzymanie, zniewolenie; **4.** poślubienie; **5.a.** objęcie, ogarnienie, poznanie, wyrozumienie, zrozumienie; **b.** nauczenie się; **II.** dowcip, inteligencja, rozum.

Cf **NIEPOJĘCIE, POJAĆ**

SBu